

Cătălina BUZOIANU

Despre Cervantes și despre „Don Quijote”

Un mare creator, aproape întotdeauna, se confundă cu opera sa. El dispare într-un fel, devine o enigmă, se dizolvă în mai multe niveluri de adevăr, din ce în ce mai înșelătoare. La Stratford, ghidul meu, un gentleman perfect, îmi vorbea enigmatic despre Shakespeare, subtil ca Sherlock Holmes. „Aici s-a născut, dacă s-a născut aici...”, „aici a fost îngropat, dacă ar fi îngropat aici...”. Mozart a fost aruncat într-o groapă comună și rămășițele lui au fost distruse în var. Nimeni nu știe cu adevărat dacă ciungul din Lepanto și-a pierdut brațul în celebra bătălie sau dacă el este acel Miguel de Zervantes, stranie coincidență, condamnat în contumacie să-i fie tăiată mâna dreaptă și la zece ani de exil, pentru că rănise cu spada un alguazil.

Se spune că marii creatori se confundă de obicei cu opera lor și cu personajele lor. Se spune că Don Quijote și Sancho Panza l-au înghițit pe Cide Hamete Benengeli, cronicar arab, nume tradus în spaniolă ca „Fiul Cerbului”, adică Cervantes. Dar autorul își face drumul în istorie ca Guinness de Passamonte (cel care străbate muntele, Ghidul), ocnașul care își scrie cartea în închisoare, ca și Cervantes, în celula din Algamacilla de Alba, satul de al cărui nume nu vrea să-și amintească, celula în care i-a dat viață lui *Don Quijote*.

Sau poate își face drum în istorie ca Samson Carrasco, bacalaureatul din Salamanca, acel Cavaler al Oglinzilor, reflexul lui Don Quijote, sau acel cavaler al Lunii Albe, acea lună spre care se îndreaptă, la sfârșit, Cavalerul Tristei Figuri. Tot ceea ce știu este că acest om, hărțuit de viață, care a cunoscut umilința, mizeria cea mai abjectă, și-a creat eroii din propria lui suferință și din atrocitatea vieții lui, dar le-a dăruit nostalgia, nostalgia lui, nostalgia sublimului imposibil.

Tot ceea ce știu este că personajul și dublul său, vreau să spun Nebunia spiritului și Înțelepciunea corpului, găsesc o singură identitate în aventurierul de geniu ascuns în substanța lor de carne și de vis.

Cine este Cervantes? Cine este *Don Quijote*? Cine este *Sancho Panza*? Este omul contemporan al tuturor timpurilor, pe care le străbate într-o infinită căutare de sine însuși. Un spațiu închis este o cușcă prea strâmtă pentru cavalerul leilor în cușcă. Peste tot, cuști: curtea satului fără nume, cușca-inchisoare unde este înlănțuit și, în sfârșit, scena unui teatru-cutie pe care o distruge. Rătăcitor este drumul său, așa cum este rătăcirea celui mai strălucit spirit din La Mancha.

„Raționamentele chemărilor iraționale la rațiune, din care, în fiecare zi, oamenii de bine toacă rație, fac anemică rațiunea” și o hăituiesc prin poarta rătăcirii. Este o frază aparent absurdă, la începutul romanului, dar ideologic perfectă. Aici se găsește cheia personajului și a dublului său: rația impusă rațiunii. Aici este revolta lui Don Quijote.

Pentru îndrăgostitul de absolut, lumea nu poate fi nimic altceva decât o copie vulgară a arhetipurilor ideale. Evadarea în vis, în rătăcire, descoperă urmele platonice în peștera din Montecino, unde Aldonza–Dulcinea este cea mai reală dintre fantome, iar nebunia lui Don Quijote se sparge în fața oglinzii realității. Dulcinea este alungată de o femeie ca oricare alta. Explorând caverna (subconștientul său), Don Quijote descoperă vindecarea maladiei sale. Psihoterapie curată!

Când și până unde se identifică cele două personaje – Don Quijote și Sancho Panza? Întotdeauna se afirmă că Don Quijote reprezintă visul, idealul, nebunia, și Sancho pragmatismul, realitatea, bufoneria. Menajera lui Don Quijote este cea care are dreptate. Sancho este tot atât de nebun, rătăcitor și rătăcit ca și Don Quijote. Și tot atât de trist în cușcă, și tot atât de îndrăgostit de libertate. Dacă Don Quijote este devorat de nostalgia inaccesibilului, Sancho este devotat până la moarte stăpânului său, modelului său inaccesibil. Sensul poetic al modelului este că Sancho are nevoie de nebunia și moartea lui Don Quijote pentru a înțelege, pentru a deveni un om întreg. La sfârșit, Don Quijote l-a invadat pe Sancho, el este în spiritul lui Sancho, în toată ființa lui. Sancho pleacă împreună cu Don Quijote în căutarea aventurilor, pentru că Sancho vrea el însuși să iasă din cușcă. El înțelege ficțiunile lui Don Quijote, dar devine duplicitar, pentru că nu vrea să părăsească aventura. La sfârșit, Sancho crede în adevărul ficțiunilor. Don Quijote face drumul invers. El este profetul vârstei de aur, el vede halucinațiile spiritului său ca un spectator. El predică filosofia dragostei ca și Don Juan, un alt personaj însoțit de dublul său; după Otto Rank, el iubește toate femeile, numai că este mai selectiv decât Don Juan. El reduce toate numele la unul singur. El face din Dulcineea imaginea ideală a femeii. De altfel, Dulcineea lui Cervantes este un personaj androgen, căci prima dată Don Quijote i se adresează cu „Îngerul meu“, iar îngerul este unul dintre actorii din carul comediașilor pe care îl conduce Moartea.

Don Quijote iubește toată umanitatea în suferință. El îl iubește pe Sancho, fratele său. În cuplul Don Quijote–Sancho se află o altă imagine a androgenului platonice. Contactul cu Sancho, și al său bun-simț, trezește îndoielele lui Don Quijote. El începe să înțeleagă, dar trebuie să ducă experiența până la capăt, pentru că refuză cușca, pentru că nu poate părăsi drumul libertății.

În culegerea de eseuri *Universuri paralele*, Jean Paris spune că *Macbeth* este o replică la *Infernul* din *Divina Comedie* a lui Dante. *Don Quijote* este, pentru Cervantes, o replică la Biblie. Figura omului primordial, Adam Kadmon, omul bătrân cu obrazul lung și emaciat și cu barba ascuțită, seamănă în mod straniu cu Don Quijote. Poate că Cervantes–Ben–Engeli dă o replică mitului omului primordial împărțit în două: omul de argilă și omul de spirit. Cervantes reface actul creației, dar el vrea să spună că, în secolul său, spiritul a devenit nebun, că a devenit tragica figură a Cavalerului Tristei Figuri. Din omul de argilă el face cealaltă jumătate, el îl face pe Sancho Panza: omul de carne, omul de pământ, ridicol și inocent, dar plin de viață și umor. Dacă Don Quijote este creat din cărți, Sancho este alcătuit din ceea ce produce pământul din La Mancha: vin, brânză, carne. Personajele sunt gata. Spectacolul tragicomediei umane poate începe.

Nu știu dacă Cervantes a descoperit realmente ceva nou în teatrul pe care l-a scris, dar cred că el a descoperit totul despre viață și despre teatru în romanul său teatral. Spațiul, scena, decorul acestui spectacol este drumul. Personajul și dublul său sunt doi centauri. Ei formează două corpuri comune cu animalele care le poartă pe drumul rătăcirilor, pe drumul libertății: Rosinanta și măgarul lui Sancho. Identitatea se naște când eroii schimbă animalele. Când Rosinanta este bătută, Don Quijote este purtat de măgar. Gines nu poate fura măgarul lui Sancho, carne din carnea sa, fără ca jumătatea smulsă din corpul său, în timpul somnului, să nu reacționeze. Transferul lui Sancho pe Rosinanta, motiv pentru care măgarul trebuie să dispară un timp, coincide cu evoluția lui Sancho, coincide cu un lanț de revelații care transformă un om sărac cu duhul într-un înțelept îndrăgostit de absolut.

Prin Sancho, Don Quijote devine idealul unei umanități reduse la stadiul de animal, dar care înțelege că are nevoie de un ideal pentru a fi liber, pentru a fi uman. Sancho pe Rosinanta semnifică identificarea cu Don Quijote. Nebunia lui Don Quijote se risipește în realitatea iubirii lui Sancho, căci adevărata poveste de dragoste platonică este între Sancho și Don Quijote. La sfârșit, Don Quijote este lucid, dar limpezirea de spirit înseamnă moartea sa, adevărul suprem care alungă nebunia. Pentru menajera lui Don Quijote, poarta curții este deschiderea spre neliniștitorul infinit. Pe drumul spre infinit, personajul și dublul său se întâlnesc cu fantomele realității și realitatea viselor, realitatea coșmarului. Un cortegiu de forme spectaculare, distruse cu sarcasm de Cervantes, care nu vrea să fie prizonierul unei forme spectaculare înghețate. Spuneam că o imagine esențială a spectacolului este Carul lui Thespis, carul comedianților: Moartea, Diavolul, Nebunul, Îngerul, Regele, Regina sunt măștile unei moralități, unui mister, unui dans macabru, care însoțesc rătăcirea vieții eroului și a dublului său. Ei trec prin diferite ritualuri de inițiere, prin diferite forme de spectacol, tratate în deriziune: turnurul, învestitura de cavaler, teatrul de marionete, pastorala, banchetul, concertul, înmormântarea, vânătoarea, procesiunile etc...

Chiar și procesul, ca formă spectaculară, în care Sancho arată tuturor înțelepciunea biblică a lui Solomon. Suntem în plin „cerc de cretă caucazian“, în plin Brecht.

Eroul tragic și dublul său clovnul, formulă shakespeariană, pornesc la drum. În accepția lui Jeane Marie l'Hôte, clovnul este un fel de zeu păgân, un fel de Pan. Este Sancho Panza. Eroul și dublul său, clovnul, se încrucișează pe drumul iluziilor cu spectacolele-oglină ale realității distorsionate. Spectacole realiste, naturaliste, hiperrealiste, suprealiste. O lecție de teatru complet. Texte care par extrase din *Hamlet*, despre teatru și despre actori. Texte despre condiția personajului, a „personajului“ după Sancho, care privește detașat propria sa imagine. Cervantes pare vizionar. Nu numai Shakespeare, dar Brecht, Pirandello și mai ales Strindberg, în acel memento al visului: „personajele se dedublează, se multiplică, se condensează, se risipesc. Cu 400 de ani înainte de esteticile teatrale ale secolului XX. Romanul teatral al lui Cervantes este o grotă fantastică în care se învâрте o lanteră magică spre viitor. Pentru Don Quijote nu există decât o singură realitate – realitatea visului. Un drum crepuscular către o stea inaccesibilă. Străbătând praful, mlaștina, mizeriile, dejecțiile umane, trecând prin lovituri, crucificat pe aripile morii de vânt, cea mai teribilă metaforă asupra condiției umane, aceasta e realitatea lui Don Quijote. Străbătând câmpii, munți, de-a lungul unui drum drept sau în labirintul pădurilor, în peștera-mamă, în razele soarelui sau la lumina tremurătoare a stelelor, Don Quijote–Sancho–omul, urcă pe o scară spre cer. Este ultima replică spusă de Marcela, păstorita, îndrăgostită de libertate, pentru că, din toate formele spectaculare, Cervantes salvează pastorala ca și Shakespeare. E sfârșitul lui Don Quijote, sensul profund al pastoralei, întoarcerea omului în Cosmos.

Spectacolul creat în Castilla – La Mancha a fost repetat într-o mănăstire din Alcazar de San Juan și a avut premiera la Toboso. S-a jucat mult ca spectacol itinerant, închis în curtea miracolelor, sau pur și simplu într-o sală de teatru. Poarta spre libertate era deschisă.

Din volumul *Mnemosina, bunica lui Orfeu*, recent apărut, ca supliment al revistei noastre, în seria: „Eseuri, cronici, însemnări teatrale“.